

РОЗВИВАЛЬНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ

Стаття містить методичні рекомендації щодо створення сприятливих умов для формування логіко-математичної компетентності; визначено засоби реалізації завдань логіко-математичного розвитку.

Ключові слова: логіко-математичний розвиток, розвивальні ігри, логіка, логіко-математична компетентність.

На сьогодні система дошкільного навчання повинна давати дітям не лише знання, а й сприяти розвитку творчого мислення й інтелектуальних здібностей. Тому одне з основних завдань для педагога навчити дітей міркувати, грамотно обґрунтовувати свою точку зору, самостійно вирішувати, не боятися логічних задач із багатьма варіантами розв'язку. Знання, що існують самі по собі, відокремлені від життя, не гарантують їм достатньої компетентності у різних життєвих ситуаціях. Мова йде не стільки про засвоєння певної суми математичних знань, скільки про якість запам'ятованої інформації, формування відповідних розумових дій, оволодіння способами розв'язання різноманітних розумових завдань на основі елементарних логічних прийомів.

Для формування у дітей математичних уявлень можна використовувати ігри логіко-математичного напрямку з іграшками і предметами, з картинками і моделями, словесні. Гра – це „чарівна скринька”, за допомогою якої можна навчити малюка читати, писати, а головне – мислити, спостерігати, доводити, розуміти, творити. Переоцінити значення гри в житті дитини важко. А уявити дитинство без неї взагалі неможливо. „Хочеш бути здоровим – грайся, хочеш бути розумним – грайся, хочеш бути щасливим – грайся”, – стверджує народна мудрість. Саме тому одним із шляхів, який веде до прискорення процесу пізнання, є система постійного використання розвивальних ігор у різних видах діяльності дошкільника. З'ясуємо, що таке розвивальна гра. Під розвивальною грою ми розуміємо ігрову діяльність, організовану педагогом і спрямовану на розвиток психічних процесів у дошкільників їх емоційної сфери.

Нерідко ми можемо побачити таку ситуацію в повсякденному житті: у малюка багато іграшок, але він не грається ними. Причин цьому багато. Найголовніша – іграшки вже себе вичерпали. Елемент новизни зник, а саме він приваблює дитину в першу чергу [4]. Готова іграшка не може дати тривале інтелектуальне навантаження для розуму. У цьому відношенні доречними і цікавими можуть бути будівельні матеріали, башточки, мозаїки, складачки тощо. Ці ігри довше можуть слугувати дітям, не набридають, тому що їм властива велика варіативність, розмаїття комбінацій. Але й розвивальні

здатності таких ігор обмежені. Вони не стимулюють дітей до посиленої розумової діяльності, не вимагають від них значної активності думки, не випереджують розвиток дитини, а задовольняють лише короточасні потреби. Тому необхідно підібрати ігри, які моделюють, власне творчий процес і створюють свій мікроклімат, де з'являються можливості для розвитку творчого боку інтелекту. Ці ігри моделюють важливі поняття не тільки математики, але й інформатики (алгоритми, кодування інформації і т.д.). У процесі розвивальних ігор розв'язуються такі задачі, які сприяють прискоренню формування і розвитку у дітей простих логічних структур мислення і математичних уявлень.

Навчальна функція розвивальних ігор породжує особливості, що відрізняють їх від дидактичних ігор, які використовуються тільки для закріплення того, що вже засвоєно за допомогою інших методів. Характерним для навчальних ігор є те, що вони складаються із окремих серій. Кожна серія призначена для формування нових знань і логічних структур. Або засвоєння певної математичної ідеї. В середині кожної серії ігри поступову ускладнюються, що забезпечує розвиваючий і навчаючий ефект на кожному наступному етапі навчання [2].

У навчальних іграх (ігри описані в збірнику А.А.Столяра „Давайте пограємо”, 1989) виступає ще одна особливість – велика варіативність умов, правил, завдань, що розв'язуються в процесі ігрової діяльності. Завдяки цій особливості багаторазове повторення навчальної гри однієї й тієї ж серії включає певні елементи нових знань, які набуваються дітьми і цим забезпечується як навчальна, так і розвивальна функція гри. Розвивальний ефект ігор забезпечується використанням в них спеціального дидактичного матеріалу – „логічні блоки”. Ці блоки мають назву логічні тому, що вони дозволяють моделювати різні логічні структури і розв'язувати логічні задачі з допомогою спеціально створених конкретних ситуацій.

У розвивальних іграх вдається поєднати один із головних принципів навчання: від простого до складного з дуже важливим принципом творчої діяльності: самостійно за здібностями. Це поєднання дозволяє розв'язати в грі одразу декілька проблем пов'язаних із розвитком творчих здібностей:

- по-перше, розвивальні ігри дають матеріал для розвитку творчих здібностей із самого раннього віку;
- по-друге, їх завдання, як сходинки, завжди створюють умови, що випереджають розвиток здібностей;
- по-третє, щоразу самостійно піднімаючись до своїх вершин, дитина розвивається найбільш успішно;
- по-четверте, граючись у ці ігри з дітьми, педагоги та батьки навчаються поважати особистість дитини, не заважати дитині розмірковувати і вирішувати самостійно, не виконувати за неї те, що вона може зробити сама.

Розвивальні ігри можна використовувати в процесі проведення занять із різних розділів програми. Проте, більш ефективним є комплексний підхід до використання розвивальних ігор у процесі проведення розвивальних занять із логіки, ТРВЗ та ін. Метою таких занять є стимулювання пізнавальних

психічних процесів, пізнавальної активності дошкільників. Розвивальні ігри, як будь-які ігри з правилами, мають таку структуру:

- ігровий задум;
- ігрові дії;
- ігрові завдання, які визначають ігрові дії;
- ігровий матеріал;
- ігрові правила, серед яких є правила дії та правила спілкування.

Зміст структурних частин розвивальної гри визначається її метою, яка передбачає формування та розвиток як психічних, так і математичних процесів у дошкільників. Важливо не тільки розв'язати пізнавальне завдання гри, а й зберегти її, як цікаву, близьку й доступну дітям діяльність. Участь педагога у грі має сприяти збереженню емоційного настрою дітей, невимушеності їхньої поведінки, переживанню ними почуття задоволення від виконання ігрових дій.

Розвивальні ігри (Б.П. Нікітіна) та сюжетно-дидактичні (А.А. Смоленцева) потрібно організовувати так, щоб в них для виконання ігрових дій виникала об'єктивна необхідність в практичному застосуванні лічби, вимірювання, обчислення; зміст гри і практичні дії були б цікавими і давали можливість проявляти самостійність і ініціативу дітей, вміння переносити засвоєне в нові ситуації.

Організовуючи проведення розвиваючих ігор з дітьми дошкільного віку, ми не можемо не пригадати „золоті правила” відомого педагога Б.П.Нікітіна:

- гра має приносити радість дитині і дорослому;
- ігри необхідно повторювати, повторення – необхідна умова розвивального ефекту;
- кожен успіх дитини є спільним досягненням;
- дати можливість дитині думати самій, самостійно знаходити і виправляти помилки;
- давати дітям час поміркувати, не вимагати швидкого виконання завдання.

Так, плануючи проведення розвивальних ігор, необхідно дотримуватися того, щоб гра була не лише формою засвоєння окремих знань і вмінь. А й сприяла б загальному розвитку дитини, служила формуванню її здібностей. Не менш важливими є ігри-головоломки, які розвивають кмітливість, уміння міркувати, ставити і виділяти конкретну розумову задачу, знаходити кращий спосіб її розв'язання. З наукових праць, в яких детально вивчені деякі види головоломок, можна виділити дослідження З.Л. Михайлової. Розв'язання таких ігор-головоломок привчають до розумового аналізу умов задачі. Ігри-головоломки збуджують розумову активність, яка являє собою складну розумову здібність. Що вимагає напруження розумових сил, розумових дій, операцій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення).

Організовувати педагогічний процес потрібно так, щоб діти самостійно приходили до відкриття, постійно створювати проблемні ситуації, ставлячи перед малятами питання „чому?” Розв'язання проблемних завдань, пошук відповіді на запитання „хто міркує по-іншому?”, створення ланцюжків, враховуючи форму, колір, величину, розвиватимуть у дітей логічне мислення.

Вміло проведене опитування, вдало підібраний дидактичний матеріал сприятимуть активізації всієї групи.

Організація ігор відбувається: фронтально, з підгрупами дітей, індивідуально.

Керівництво грою потребує від педагога великої майстерності й такту.

Наведемо зразки розвивальних логіко-математичних ігор.

Гра „Три зайця”

Мета: розвивати конструктивні здібності дітей, виховувати інтерес, вчити дітей користуватися моделлю розміщення предметів у просторі.

Матеріал: 2 фланелеграфи, контурні зображення будинків, 2-3 дерева та паперові фігури трьох зайців: великого, середнього, маленького, 3 паперові смужки різної довжини.

Гра „Загадкові клякси”

Мета: розвивати уяву дітей, вчити бачити в невизначених формах образи предметів, явищ.

Матеріал: до початку гри виготовляється декілька клякс: на середину аркуша паперу виливається трохи чорнил і аркуш складається навпіл.

Гра „Будинок звірів”

Матеріал: набір геометричних фігур, предмети.

Мета: розвивати логічне мислення, доказовість, вчити дітей порівнювати форму предмета з геометричною фігурою, об'єднувати предмети в множину.

Гра „Магазин іграшок”

Мета: розвивати у дітей логічне мислення, вчити дітей помічати в предметах спільну властивість чи ознаку, групувати предмети за виділеними ознаками, давати загальну назву за призначеннями.

Матеріал: набір геометричних фігур, набір різноманітних предметів.

Гра „Маляр”

Мета: розвивати уявлення у дітей про відтінки кольорів, вчити винаходити три відтінки будь-якого кольору і називати їх: *темний, світлий, найсвітліший, найтемніший.*

Матеріал: склянки з водою (по три на кожну дитину), гуаш 6 кольорів спектра, пензлики, серветки.

Запропоновані орієнтовні напрями виховної роботи з організації життєдіяльності дошкільників, що сприяють формуванню логіко-математичної компетентності, стосуються в більшій мірі, самостійної чи ігрової діяльності. Оскільки гра є основним видом діяльності дошкільника, то звичайно вона дає великі можливості для пізнання, логічного обдумування та висловлювання своєї думки. Підкреслюючи особливу роль гри для математичного розвитку, психолог Л.А. Венгер писав, що малюків треба заохочувати до математики в грі. Звичайно, з ним неможливо не погодитися. Саме у грі виявляються різні сторони особистості дитини, задовольняються багато інтелектуальних і емоційних потреб, формується характер, виникає інтерес до пізнання. Видатний педагог-новатор Б.П. Нікітін правильно відмічав, що іграшки і багато ігор так чи інакше моделюють саме життя. А це дітям більш відомо. І тому під час проведення ігор діти почувають себе комфортно, виконуючи різноманітні

завдання з задоволенням. За дослідженнями О.В. Соловйової (автор методичних рекомендацій „Логіка і математика для дошкільників”), діти засвоюють 75% знань із різноманітних сфер життєдіяльності саме у природних життєвих та побутових ситуаціях. Тому і заняття не є однією із форм організації логіко-математичного розвитку. Серед рекомендованих сучасною наукою ефективних шляхів виховання і розвитку дітей дошкільного віку належне місце відводиться художньому слову з елементами математичного змісту та розвиваючим іграм. Художнє слово виражене в віршах, загадках, лічилках, скороговках, коротких оповіданнях і казках – живе джерело знань. Художнє слово, як і ігри дають дитині зрозуміти, що математика тісно пов’язана з фактами і явищами навколишнього світу. І це дає можливість мобілізувати їхні знання, змодельовати свої дії завчасно і використати їх у практичній діяльності [5].

Розвивальні ігри такі цікаві і різноманітні, що мало хто здогадується, як вони необхідні нашим дітям. Тож треба не забувати про інтелектуальний розвиток дитини, бо це найважливіша частина його психічного розвитку, підготовка до майбутнього життя. Необхідно враховувати інтелектуальні здібності кожної дитини; застосовувати прийоми розвивальної гри не лише в грі, а й у всіх видах діяльності дитини; збалансовувати дитячий фонд „можу” і „хочу” з тим, що цікаво малюку. І не забувати, що вихователь відчиняє двері, але в них повинен зайти сам вихованець. А творча вигадка і довілля підкажуть усім, хто має справу з вихованням дошкільників багато інших варіантів, щодо формування логіко-математичної компетентності та логіко-математичного розвитку різними засобами забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі” / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О.Л.Кононко. – К.: Світич, 2008.
2. Крутій К.Л., Маковецька Н.В. Скарбничка ігор для розумних батьків і кмітливих дітлахів. – Запоріжжя: ЛПІС Лтд, 2000.
3. Митник О.Я. Логіка на уроках математики. – К.: Поч. школа, 2004.
4. Нечипорук Н.І., Томей О.П. Розвивальні ігри для дошкільників. – Х., 2007.
5. Старченко В.А. Формування логіко-математичної компетентності у старших дошкільників. – К.: Світич, 2009.
6. Тунік І.А. Розвиток логічного мислення старших дошкільників. – К., 2003.

SUMMARY

This article includes methodical recommendations for organizing favorable conditions to form logical and mathematical qualifications determined by realizing the tasks of logical and mathematical development.

Key words: *logical and mathematical development, development games, logic, logical and mathematical competency.*